

რუსული კაპიტალი და რუსული კავშირები ქართულ ბიზნესში

2022

ინფორმაციის თავისუფლების
განვითარების ინსტიტუტი

კვლევა მომზადებულია ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტოსა (USAID) და Zinc Network-ის დახმარებით. კვლევაში წარმოდგენილ მოსაზრებებზე პასუხისმგებლობა ეკისრება IDFI-ის და იგი არ ასახავს USAID-ის, შეერთებული შტატების მთავრობის ან Zinc Network-ის შეხედულებებს.

რუსული კაპიტალი საქართველოში

შესავალი

კრემლის მავნე გავლენები საერთაშორისო დონეზე მრავალ ასპექტს [მოიცავს](#), რომელშიც სამხედრო და პოლიტიკურთან ერთად, ეკონომიკური და ინფორმაციული მიმართულებები არანაკლებ მნიშვნელოვანია. 2022 წლის თებერვალში რუსეთის ფედერაციის უკრაინაში აგრესიული შეჭრისა და წამოწყებული ომის შემდეგ დაწესებული სანქციების უპრეცედენტო პაკეტის ფონზე საგანგებო მნიშვნელობა სწორედ ეკონომიკურმა ასპექტმა შეიძინა. რუსეთ-ევროპის ურთიერთობებს შორის კი განსაკუთრებული სიმწვავეთ ენერგეტიკულმა საკითხებმა წამოიწია წინ.

მიმდინარე ომისა და თანმდევი სანქციების პირობებში, ევროკავშირისთვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამოწვევა რუსულ ენერგომატარებლებზე დამოკიდებულებისგან გათავისუფლებაა. აღნიშნული დინამიკა, ერთი მხრივ, დაწესებული სანქციების მიზნების მიღწევას უშლის ხელს და, მეორე მხრივ, შემოსავლის სტაბილურ წყაროს უქმნის რუსეთს აგრესიული ომის წარმოებისთვის. გარდა

ამისა, ენერგეტიკული დამოკიდებულება სოციალურ მნიშვნელობას იძენს და შედეგი მოსახლეობისთვისაც შეიძლება გახდეს [აქტუალური](#).

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე აშკარაა, რომ ენერგეტიკული სფერო სტრატეგიული მნიშვნელობისაა სახელმწიფოს ეროვნული უსაფრთხოების, სუვერენიტეტისა და სტაბილურობისთვის. ამდენად, აუცილებელია სტრატეგიულ სფეროებში რუსული კაპიტალის წარმომადგენლობის ანალიზით განისაზღვროს ქვეყნის დამოკიდებულების დონე რუსულ ბიზნესზე. რუსული კაპიტალის საქართველოში შემოღინებას მნიშვნელოვანი სოციალ-ეკონომიკური შედეგები მოსდევს თან. მისი, როგორც მნიშვნელოვანი ინვესტორის ნორმალიზება კი საყურადღებო გავლენას ახდენს საზოგადოებაში რუსეთის მიმართ დამოკიდებულებასა და რუსეთის მიერ განხორციელებული ქმედებების აღქმაზე. ეკონომიკურ ასპექტს თან ერთვის ინტენსიური დეზინფორმაციული კამპანიებიც.

საკითხის სიმწვავეს ზრდის ის ფაქტიც, რომ რუსეთისთვის ენერგოდამოკიდებულების ბოროტად გამოყენება ჩვეული პრაქტიკაა (ჯერ კიდევ 2006 წლიდან მოყოლებული). რუსეთი საერთაშორისო არენაზე საკუთარი პოლიტიკური დღის წესრიგის განხორციელებისთვის აქტიურად იყენებს ენერგორესურსებზე, გან-

საკუთრებით კი გაზზე დამოკიდებულებას. 2022 წელსაც, უკრაინის ომამდე რამდენიმე თვით ადრეც კი, შექმნილი ენერგოკრიზისის პირობებში, რუსეთი ბოროტად [იყენებდა](#) იმ ენერგეტიკულ ბერკეტს, რომელიც მას ევროპულ სახელმწიფოებთან მიმართებით გააჩნდა. ამრიგად, რუსულ კაპიტალზე დამოკიდებულება ტენდენციურად პოლიტიკური მანიპულირების საგანი ხდება.

2022 წლის 3 ივნისს ევროკავშირმა სანქციების მეექვსე პაკეტი [მიიღო](#), რომელშიც გათვალისწინებულია რუსულ ნავთობზე ნაწილობრივი ემბარგოს დაწესება. სანქციები 2022 წლის 5 დეკემბრიდან აკრძალავს საზღვაო გზით რუსული ნედლი ნავთობის იმპორტს, ხოლო 2023 წლის 5 თებერვლიდან ნავთობპროდუქტების იმპორტს. მილსადენებით ნედლი ნავთობისა და ნავთობპროდუქტების იმპორტს სანქციები არ შეეხება, რათა უნგრეთმა და სლოვაკეთმა შეძლონ ნავთობის იმპორტირება, თუმცა აღნიშნულ ქვეყნებს აკრძალვებთ რუსული ნავთობპროდუქტების გადაყიდვა სხვა ქვეყნებზე.

IDFI-მ 2015 წელს გამოაქვეყნა ანგარიში [„რუსული კაპიტალი ქართულ ბიზნესში“](#). აღნიშნული კვლევა იყო შედარებით ზოგადი ხასიათის და ფარავდა ბიზნესის, ფაქტობრივად, ყველა სექტორს. უკანასკნელ პერიოდში მომხდარი რადიკალური ცვლილებების

გამო, აუცილებელია სათანადოდ შეფასდეს ამ გარდაქმნების გავლენა ქართულ ბიზნეს-სექტორზე და შეივსოს ხელმისაწვდომი ინფორმაცია ხსენებული საკითხის გარშემო. 2021-2022 წლების განახლებები ეკონომიკური სფეროების მიხედვითაა დაყოფილი. [პირველ ეტაპზე](#) IDFI-მ გამოიკვლია სატელეკომუნიკაციო, საბანკო სექტორი, სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვება, მინერალური წყლების მიმართულება. წინამდებარე ანგარიში შეეხება რამდენიმე სტრატეგიული მნიშვნელობის სფეროს: ელექტროენერჯის, ნავთობისა და გაზის დარგებს.

საქართველოს ენერგობაზარზე არსებული ვითარების მიმოხილვა

[საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროს ცნობით](#), ქვეყნის ენერგოსისტემა დაკავშირებულია რუსეთის, თურქეთის, აზერბაიჯანისა და სომხეთის ენერგოსისტემებთან. ელექტროენერჯით ვაჭრობის მოცულობის უდიდესი ნაწილი სწორედ პირველ ორ ქვეყანაზე მოდის. აღნიშნული ქვეყნებიდან იმპორტი ხორციელდება ზამთარში გაზრდილი მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად, ხოლო ექსპორტი - ბაფხულის თვეებში ბუნებრივი წყალუხვობისა და გამომუშავებული ელექტროენერჯის სიჭარბის გამო (სომხეთთან მიმოცვლა ხორციელდება შედარებით მცირე მოცულობით).

საქართველომ 2021 წელს მოიხმარა 15.3 მილიარდი კვტ/სთ ენერჯია. სულ მოთხოვნა იყო 15.6 მილიარდ კვტ/სთ ენერჯიაზე, საიდანაც დანაკარგი იყო 293.5 მლნ.კვტ/სთ ელექტროენერჯია.

2021 წელს საქართველოში რუსეთიდან იმპორტირებული იყო 2 მილიარდი კვტ/სთ ელექტროენერჯია. აქედან 1.2 მილიარდი კვტ/სთ რუსეთიდან, რაც საერთო რაოდენობის 62.2%-ს შეადგენს, თუმცა რუსეთიდან იმპორტირებული ენერჯიის 80% (992.7 მლნ.კვტ/სთ) შევიდა ოკუპირებული აფხაზეთის ტერიტორიაზე, სადაც საქართველოს დე-ფაქტო ადმინისტრაციული კონტროლი არ ხორციელდება.

შესაბამისად, საქართველოს ხელისუფლების კონტროლირებად ტერიტორიაზე რუსეთიდან შემოსული ელექტროენერჯიის წილი საერთო იმპორტულ ელექტროენერჯიაში არის 25% (252.2 მლნ.კვტ/სთ). დანარჩენი მოდის აზერბაიჯანსა (60%) და თურქეთზე (15%).

მნიშვნელოვანია ის გარემოებაც, რომ 2021 წელს საქართველოში მოხმარებული ელექტროენერჯიიდან (დანაკარგების ჩათვლით) მხოლოდ 1.61%-ს შეადგენს რუსეთიდან უშუალოდ საქართველოს კონტროლირებად ტერიტორიაზე იმპორტირებული ენერჯია (აფხაზეთის გამოკლებით).

„ინტერ რაო“

საქართველოს ენერგობაზარზე მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია რუსულ კომპანია „ინტერ რაოს“, რომელიც, ფლობს ჰესებს და, ამავე დროულად, მონაწილეობს მათ მართვაში.

იგივე კომპანია პასუხისმგებელია საქართველოს დედაქალაქის ელექტროენერჯით მომარაგებაზე.

„ინტერ რაო“ საქმიანობს ფინეთში, ბელორუსში, ლიეტუვაში, უკრაინაში, საქართველოში, აზერბაიჯანში, ყაზახეთში, მონღოლეთსა და ჩინეთში.

აღნიშნული სააქციო საზოგადოების ძირითადი აქციონერები რუსული სახელმწიფო [ენერჯოკომპანიები არიან](#). კერძოდ: აქციების 27.63%-ის მფლობელია სახელმწიფო კომპანია „როსნეფტგაზი“, 29.56%-ს ფლობს „ინტერ რაო კაპიტალი“, 8.57%-ს — Rosseti FGC UES, [რუმელიც არის](#) რუსეთის ელექტროგადამცემი ხაზების ერთადერთი მფლობელი. „ინტერ რაოს“ აქციების დარჩენილი 34.24% თავისუფალ მიმოქცევაშია.

„ინტერ რაოს“ გენერალური დირექტორია ბორის კოვალჩუკი. სამეთვალყურეო საბჭო შედგება 11 წევრისგან, რომელთა შორის არიან რუსეთის მმართველი ელიტის წარმომადგენლები ან მასთან დაახლოებული პირები.

სამეთვალყურეო საბჭოს 11 წევრიდან ამერიკის შეერთებული შტატების მიერ სანქცირებულია 4: იგორ სეჩინი, დმიტრი შუგაევი, ანატოლი გავრილენკო, ბორის კოვალჩუკი. საბჭოს დანარჩენ წევრებს დასავლური სან-

ქციები ჯერ არ შეხებიათ. ესენი არიან: ბორის აიუევი, ანდრეი ბუგროვი, ალექსანდრ ლოკუზინი, ვლადიმირ მილოვიდოვი, ანდრეი მუროვი, რონ პოლეთი, ელენა საპოჟნიკოვა (სამეთვალყურეო საბჭოს შემადგენლობა 2022 წლის 30 მარტის მდგომარეობით).

„ინტერ რაო“ საქართველოში ფლობს „თელასის“ 75%-ს, „ხრამჭესი 1-ს“, „ხრამჭესი 2-ს“. გარდა ამისა, კომპანია მონაწილეობს საქართველოს სახელმწიფოს კუთვნილი ენგურჭესის მართვაში. თუმცა მართვის პირობები საზოგადოებისთვის, ძირითადად, უცნობია და ამის შესახებ ინფორმაციის მოპოვება, მცდელობისა და საჯარო ინფორმაციის გამოთხოვის მიუხედავად, ამ ეტაპზე არ აღმოჩნდა შესაძლებელი. სტუდია „მონიტორის“ სიუჟეტიდან [გამომდინარე](#), 2007 წელს ხელისუფლებამ „ინტერ რაო“-ს „თელასი“ და ჰესები იმ პირობით მიჰყიდა, რომ კომპანიას საქართველოში 2025 წლამდე ახალი ობიექტები (მდინარე ხრამზე სამი ახალი ჰესი) აეშენებინა, რისი მიზანიც ელექტროენერჯის იმპორტის შემცირება იყო. აღნიშნული კაპიტალის გენერირების წყარო კი უნდა გამხდარიყო მოსახლეობისთვის გაზრდილი ტარიფით დაგროვებული თანხები.

2012 წელს კომპანიამ აწარმოა მოლაპარაკება ხელისუფლებაში ახლად მოსულ „ქართულ ოცნებასთან“, რის შედეგადაც 2013 წლის

31 მარტს ახალი, საიდუმლო მემორანდუმი გაფორმდა და ენერგობიუქტების აშენების ვალდებულება დენის საფასურის 3 თეთრით შემცირებით ჩანაცვლდა, რასაც პარტია წინასაარჩევნოდ ჰპირდებოდა მოსახლეობას. სტუდია „მონიტორმა“ კომპანია „თელასს“ მიმართა 2007-2013 წლებში დაგროვებული თანხის რაოდენობის და მისი განკარგვის შესახებ, თუმცა კომპანიამ ინფორმაცია არ გასცა, „კომერციული საიდუმლოების“ დაცვის პრინციპით.

2020 წლის ფინანსური ანგარიშგების მიხედვით, „ინტერ რაომ“ აღნიშნულ წელს 5.5 მილიონი ლარის ოდენობის მოგება მიიღო.

„თელასი“

სს „თელასის“ აქციების 75.11%-ის მფლობელია Silk Road Holdings B.V, რომლის 100%-საც, თავის მხრივ, „ინტერ რაო“ ფლობს. „თელასის“ დანარჩენი აქციების 24.53% არის შპს „ბესტ ენერჯი გრუპის“ საკუთრებაში, 0,36% - სხვა აქციონერების.

თელასი არის საქართველოს დედაქალაქის ერთადერთი ენერგომიმწოდებელი, რომელიც ემსახურება [697,4 ათას აბონენტს](#). სს „თელასის“ საქმიანობა მოიცავს: ელექტროენერჯის ტრანსპორტირებას; თბილისის ელექტროგამანაწილებელი ქსელის მომსა-

ხურებას, ექსპლუატაციას, რეკონსტრუქციას, მოდერნიზებასა და გაფართოებას ელექტროენერგეტიკული სისტემის ეფექტიანი ფუნქციონირებისთვის. კომპანიის ინფორმაციით, დედაქალაქში ელექტროენერჯის წლიური მოხმარება დაახლოებით 3 მლრდ კვტ/სთ შეადგენს, რაც საქართველოს მთლიანი მოხმარების თითქმის 20%-ია.

წლიური ანგარიშის მიხედვით, 2021 წელს „თელასის“ წლიურმა მოგებამ შეადგინა 71 655 000 ლარი, რაც 221%-ით მეტია წინა წლის მაჩვენებელზე. 2020 წელს „თელასის“ მოგება 21 796 000 ლარს შეადგენდა.

2022 წლის 31 მარტის [აქციონერთა კრების](#) შედეგად, თელასის სამეთვალყურეო საბჭო დამტკიცდა შემდეგი შემადგენლობით:

- ◆ აბრამკოვი ალექსანდრე
- ◆ ვოლკოვი დმეტრი
- ◆ მახოვი იური
- ◆ სამარინი სერგეი
- ◆ გელენიძე ზურაბ
- ◆ ღურწკაია კობა

რუსეთ-საქართველოს ორმაგი მოქალაქეობის მეორე კობა ღურწკაიას 2016, 2017 და 2018 წლებში პარტია „ქართული ოცნება — დემოკრატიული საქართველოსთვის“, ჯამში, 180 ათასი ლარი აქვს შეწირული.

კობა ღურწკაიას ბიზნესინტერესები და საქმიანობა საქართველოში, ენერჯეტიკის გარდა, კიდევ არაერთ სფეროს ეხება. ღურწკაია სხვადასხვა კომპანიაში არის ბიზნესმენ ხვიჩა მაქაცარიას ბიზნესპარტნიორი და იმ კომპანიების დირექტორი, სადაც ხვიჩა მაქაცარია წილებს ფლობს. სწორედ ხვიჩა მაქაცარიას კომპანია „ბესტ ენერჯი გრუპი“ ფლობს კომპანია „თელასის“ 24.53%-ს. **2022 წლის მაისში ცნობილი გახდა, რომ საქართველოს მოქალაქე ბიზნესმენი ხვიჩა მაქაცარია ყიდულობს სანქცირებულ რუს ოლიგარქთან, მიხაილ ფრიდმანთან დაკავშირებული „ვიონი საქართველოს“ 100%-იან წილს.**

კობა ღურწკაია არის შპს „ვინის“ ერთადერთი მფლობელი, აღნიშნული კომპანია, თავის მხრივ, შპს „ჯი ენ ელ“-ის 75%-ს ფლობს. [2017 წელს ცნობილი გახდა](#), რომ საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროს გამოცხადებულ ტენდერში გამარჯვების შედეგად, შპს „ჯი ენ ელ“-ს 5 მილიონ აშშ დოლარად 10 წლით, 2027 წლამდე, საქართველოს ტერიტორიაზე ლატარიის ორგანიზებისა და ჩატარების ექსკლუზიური უფლება მიეცა.

ტენდერში სხვა კომპანია არ მონაწილეობდა. კობა ღურწკაია არის ჰოლდინგ CBS Group-ის დირექტორი. აღნიშნული ჰოლდინგის ვებგვერდის მიხედვით, ის ჩართულია საქართველოში მოქმედი არაერთი მსხვილი კომპანიის მართვაში, მათ შორის არის: თბილისი მოლი, თელასი, Caucasus Cable Systems, Caucasus Online, თბილისის მიკროავტობუსი და ა.შ.

„ხრამჰესი 1“ და „ხრამჰესი 2“

„ხრამჰესი 1“ არის მაღალმთიანი ელექტროსადგური, რომელიც მდებარეობს საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში, წალკის რაიონში. იმავე რეგიონშია აშენებული „ხრამჰესი 2“, რომელიც მდებარეობს საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთის ნაწილში, მდინარე ხრამის 115-ე კმ-ზე. „ხრამჰესი 2“ მუშაობს სადღეღამისო რეგულირების რეჟიმში. ძირითადად იყენებს „ხრამჰესი 1“-ის მიერ გამოშვებულ წყალს.

ორივე კომპანიის ერთპიროვნული მესაკუთრეა Gardabani Holding B.V., რომელსაც, თავის მხრივ, „ინტერ რაო“ ფლობს.

ორივე ჰიდროელექტროსადგურმა 2021 წელს გამოიმუშავა 629.1 მლნ. კვტ/სთ ენერჯია, რაც საქართველოში საერთო მოხმარებული ენერჯიის 4%-ს შეადგენს.

„ენგურჰესი“

2008 წლის დეკემბერში, რუსეთ-საქართველოს ომის დასრულებიდან რამდენიმე თვის შემდეგ, საქართველოს ენერჯეტიკის სამინისტრომ „ინტერ რაოსთან“ კიდევ ერთი მემორანდუმი გააფორმა, რაც „ენგურჰესის“ ერთობლივ მართვას გულისხმობდა. „ენგურჰესი“ უდიდესი ჰიდროელექტროსადგურია კავკასიაში, რომელიც მდინარე ენგურზე მდებარეობს. მისი ჯამური სიმძლავრე 1300 მგვტია.

„ენგურჰესმა“ 2021 წელს გამოიმუშავა 3.5 მილიარდი კვტ/სთ ენერჯია, რაც საქართველოში საერთო მოხმარებული ენერჯიის 22.5%-ს შეადგენს.

ენგურჰესის კაშხალი საქართველოს ტერიტორიაზეა. ელექტროსადგური ადმინისტრაცი-

ული საზღვრის აფხაზურ მხარეს მდებარეობს. „ინტერ რაოსა“ და საქართველოს შორის დადებული მემორანდუმის შესახებ ქართულმა მხარემ პირველი კომენტარი ხელმოწერიდან ორი კვირის შემდეგ გააკეთა. 2009 წლის 12 იანვარს ენერგეტიკის მინისტრმა ალექსანდრე ხეთაგურმა მედიას განუცხადა, რომ ენგურჰესის მართვა რუსული და ქართული მხარეების მიერ ერთობლივად განხორციელდება. „ინტერ რაოსა“ მიერ გავრცელებული ინფორმაციით, ხელმოწერილი მემორანდუმის მიხედვით, [მხარეები შეთანხმდნენ](#) ენგურჰესის „ეფექტიანად ექსპლუატაციის“ მიზნით შეიმუშაონ ათ წელზე არანაკლები ხანგრძლივობის პროგრამა.

მაღალი საზოგადოებრივი ინტერესის მიუხედავად, რუსულ კომპანიასთან დადებული მემორანდუმი არ გასაჯაროებულა. უცნობი დარჩა რეალურად რას ითვალისწინებდა მხარეებს შორის შეთანხმება. გაზეთმა „რეზონანსმა“ და „ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციამ“ ინფორმაციის მოპოვება ვერც სასამართლოს გზით მოახერხეს. დოკუმენტის შინაარსი საიდუმლოდ დარჩა 2012 წლის შემდეგ მოსული ახალი ხელისუფლების პირობებშიც.

IDFI-მ მემორანდუმი საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროდან 2022 წლის მაისში გამოითხოვა, თუმცა სახელმწიფო უწყებიდან პა-

სუხი ამ დრომდე არ არის მიღებული.

2020 წლის ანგარიშის მიხედვით, წლის განმავლობაში „ენგურჰესმა“ ზარალზე იმუშავა, რამაც 53 960 000 ლარი შეადგინა. 2019 წელს აღნიშნული ზარალი 8.2 მილიონი ლარი იყო.

„საქრუსენერგო“

ქართულ ენერგობაზარზე მნიშვნელოვანი კომპანიაა „საქრუსენერგო“. ეს კომპანია ფლობს და აკონტროლებს ელექტროგადამცემ ხაზებს, მათ შორის, იმ ხაზებს, რომლითაც საქართველო ელექტროენერჯიას რუსეთიდან იღებს.

სააქციო საზოგადოება „საქრუსენერგოს“ 50% საქართველოს სახელმწიფოს ეკუთვნის, 50% კი რუსულ კომპანიას - „Federal Grid Company of United Energy System“ (FAO «ФСК ЕЭС»). „საქრუსენერგო“ სწორედ ამ ორმა სუბიექტმა დააფუძნა 1996 წელს.

სააქციო საზოგადოების სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარეა რუსეთის მოქალაქე ალექსეი მოლსკი, თავმჯდომარის მოადგილე ავთანდილ თევზაძე (საქართველო), წევრები: მადინა კალოევა (რუსეთი), დმიტრი უსტიუგოვი (რუსეთი), ანდრეი ტულბა (რუსეთი), ალექსანდრე ჩივაძე (საქართველო), თეა გაბადაძე (საქართველო), ივანე როსტიაშვილი (საქართველო).

კომპანიის ინფორმაციით, „საქრუსენერგო“ ფლობს და ექსპლუატაციას უწევს 500, 330 და 220 კვ ძაბვის ელექტროგადამცემ ხაზებს, მათ შორის, სისტემათაშორის, საქართველოსა და რუსეთის ენერგოსისტემების დამაკავშირებელ [500 კვ ეგხ „კავკასიონს“](#), საქართველოსა და აზერბაიჯანის ენერგოსისტემების დამაკავშირებელ [500 კვ ეგხ „მუხრანის ველს“](#) და [330 კვ ეგხ „გარდაბანს“](#), საქართველოსა და თურქეთის ენერგოსისტემების დამაკავშირებელ [220 კვ ეგხ „აჭარას“](#). ასევე, შიდა სასისტემო 500 კვ ელექტროგადამცემ ხაზებს: [„იმერეთს“](#), [„ქართლი-1“-ს](#), [„ქართლი-2“-ს](#), [„მუხრანსა“](#), და [„ასურეთს“](#).

კომპანიის საქმიანობის ამოცანა და მიზანია:

- ♦ საკუთრებაში არსებული ელექტროგადამცემი ხაზების გამართულ მდგომარეობაში შენარჩუნება და უსაფრთხო ექსპლუატაცია;
- ♦ ელექტროენერჯიის შეუფერხებელი გადაცემა, მათ შორის ტრანზიტული გადაცემის უზრუნველყოფა;
- ♦ მეზობელი ქვეყნების ენერგეტიკულ სისტემებთან პარალელურ რეჟიმში მუშაობის ხელშეწყობა.

2019-2029 წლების საქართველოს გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმის მიხედვით სს გეს „საქრუსენერგოს“ მიერ განსახორციელებელი პროექტებია:

- ◆ საქართველოსა და აზერბაიჯანის ენერგოსისტემების დამაკავშირებელი ახალი, ორჯაჭვა [330 კვ ეგხ „1,2 გარდაბნის“](#) მშენებლობა საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვრამდე;
- ◆ [500 კვ ეგხ „მარნეული-აირუმის“](#) მშენებლობა, [500 კვ ეგხ „მუხრანის“](#) N42 ანდიდან საქართველო-სომხეთის საზღვრამდე;
- ◆ [500 კვ ეგხ „იმერეთის“](#) რეაბილიტაცია;
- ◆ [ქსანი-სტეფანწმინდა მოზდოკის](#) მშენებლობა.

საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროსთან 2013 წლის აგვისტოში გაფორმებული 49-წლიანი იჯარის საფუძველზე, თბილისში, გლდანში, მარკ ბრონშტეინის ქ.№1-ში „საქრუსენერგოს“ გადაეცა 7500 და 3000 კვადრატული მეტრი მიწის ნაკვეთები, რომლებზეც განხორციელდა კომპანიისათვის ოფისისა და ბაზის მშენებლობა და იგი ექსპლუატაციაში შევიდა 2017 წელს. აღსანიშნავია, რომ 2017 წლამდე კომპანია საქმიანობდა იჯარით აღებულ საოფისე ფართში და ასევე იჯარით აღებულ ტერი-

ტორიაზე, სადაც განთავსებული იყო კომპანიის ბაზა – ლოჯისტიკისა და ტრანსპორტის სამსახური, თბილისის საექსპლუატაციო-სარემონტო უბანი, მძიმე ტექნიკა და მასალების საწყობი.

წლიური ანგარიშის მიხედვით, „საქრუსენერგოს“ მოგებამ 2021 წლისთვის 14 476 000 ლარი შეადგინა.

შპს „მტკვარი ჰესი“

საქართველოს თანაინვესტირების ფონდის ვებგვერდის მიხედვით, მათი ინიციატივით, „ახალციხის მუნიციპალიტეტში, მდინარე მტკვარზე ხორციელდება მტკვარი ჰესის პროექტის მშენებლობა. 2014 წელს თანაინვესტირების ფონდმა პროექტი სრულად შეისყიდა და მშენებლობა განაახლა. პროექტის ჯამური დადგმული სიმძლავრე 53 მგვტ-ია, ელექტროენერჯის საშუალო წლიური გამომუშავება 251.5 მლნ კვტ.სთ. აღსანიშნავია, რომ პროექტის სავარაუდო წლიური გამომუშავება შეადგენს საქართველოს მთლიანი ელექტროენერჯის მოხმარების 1.9% -ს (2019 წელს 13.4TWh). 2020 წლის თებერვლისთვის დასაწყისში, „მტკვარი ჰესის“ მიერ, საქართველოში Double Shield TBM-ით გაყვანილი ყველაზე გრძელი და დიდი დიამეტრის მქონე გვირაბის ექსკავაცია დასრულდა, გვირაბის სიგრძე 9,6 კმ-ია, ხოლო ექსკავაციის დიამეტ-

რი 6 მეტრი. გვირაბის ექსკავაცია პროექტის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი და ხანგრძლივი ეტაპი იყო, მოცემული ფაზის დასრულებით მშენებლობა დასკვნით ეტაპზე გადავიდა. პროექტი 2022 წლის დასაწყისში უნდა დასრულებულიყო და ექსპლუატაციაში შესულიყო“.

კომპანიას შპს „მტკვარი ჰოლდინგი“ ფლობს, **100% წილის მმართველი კი შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება „ჯი სი ეფ პარტნიორებია“, რომელიც თანაინვესტირების ფონდს მართავს.** თავის მხრივ, შპს „მტკვარი ჰოლდინგის“ 100% წილი შპს „ჯი სი ეფ ლუქსემბურგის“ საკუთრებაშია, რომლის საბოლოო მაკონტროლებელს წარმოადგენს „ჯი სი ეფ ელპი“ (კაიმიანის კუნძულებზე რეგისტრირებული).

შპს „ჯი სი ეფ პარტნიორები“ თანაინვესტირების ფონდის [მმართველი](#) კომპანიაა. ანგარიშების პორტალზე გამოქვეყნებული 2020 წლის [ანგარიშის](#) მიხედვით, კომპანია ჩართულია ინვესტიციების მართვის, ზოგადი მენეჯმენტისა და სხვა საკონსულტაციო მომსახურებების განხორციელებაში. ამავე ანგარიშის მიხედვით, 2017 წელს კომპანიამ დადო ზოგადი მმართველობითი მომსახურების ხელშეკრულება შპს „საქართველოს ტურიზმის განვითარების ფონდთან“ (GTDF), რომლის 100% წილს „ქართუ ფონდი“ ფლობს.

შპს „ჯი სი ეფ პარტნიორების“ 100%-ის მფლობელია საქართველოსა და რუსეთის ორმაგი მოქალაქე გიორგი ბაჩიაშვილი, ხოლო გენერალური დირექტორი – ცოტნე ებრალიძე. კომპანია 2013 წელს დაფუძნდა და მისი თავდაპირველი პარტნიორები იყვნენ გიორგი ბაჩიაშვილი (42%), უჩა მამაცაშვილი (42%) და ლევან ვასაძე (16%). 2014 წელს ლევან ვასაძე გავიდა პარტნიორობიდან და კომპანიის საწესდებო კაპიტალში შეტანილი 16 000 ლარი უკან დაიბრუნა, მისი წილი თანაბრად გადანაწილდა დარჩენილ ორ მენილზე. 2018 წელს უჩა მამაცაშვილმა კომპანიაში საკუთარი 50%-იანი წილი გიორგი ბაჩიაშვილს მიჰყიდა.

2019 წლამდე თანაინვესტირების ფონდის ხელმძღვანელი გიორგი ბაჩიაშვილი იყო, ამჟამად ის ფონდის მრჩეველთა საბჭოს თავმჯდომარის პოზიციას იკავებს, ხოლო აღმასრულებელი დირექტორი ცოტნე ებრალიძეა.

თანაინვესტირების ფონდის ვებგვერდის მიხედვით, გარდა „მტკვარი ჰესისა“, ენერგეტიკის სფეროში მიმდინარე პროექტებში მითითებულია „ლენტეხი ჰესი“, რომლის საერთო დადგმული სიმძლავრე 192 მგვტ-ია, საშუალო წლიური გამომუშავება კი 668 მლნ კვტ.სთ, რომელიც საქართველოს მთლიანი ელექტროენერჯის 6%-ს შეადგენს. ფონდის ინფორმაციით, ტექნიკური მიზანშეწონილობის შეს-

წავლის ეტაპი დასრულებულია და პროექტი ექსპლუატაციაში 2026 წლიდან შევა. აღნიშნულ პროექტში საქართველოს თანაინვესტირების ფონდი მინორიტარული წილის მფლობელი იქნება, ხოლო მსხვილი წილის მფლობელია უმსხვილესი კორეული კომპანია.

თანაინვესტირების ფონდის მიმდინარე ენერგეტიკული პროექტების, როგორც მტკვარი ჰოლდინგის, ისე ლენტეხი ჰოლდინგის დირექტორი ლეონტინა გალდავაა. ის იკავებდა დირექტორის პოზიციას შპს „ჯი სი ეფ ჰიდრო დეველოპმენტში“. აღნიშნული კომპანიაც თანაინვესტირების ფონდს უკავშირდება, 100% წილს კი აქაც „ჯი სი ეფ ლუქსემბურგი“ ფლობდა. კომპანიას 2017 წელს გამოეყო შპს „ჯი სი ეფ ჰაიდრო მტკვარი“, შპს „ლენტეხი ჰოლდინგი“ და შპს „ონი ჰოლდინგი“, ხოლო რეორგანიზაციის ფარგლებში, მასში გაერთიანდა შპს „ცხენისწყალი“, შპს „ხობი ჰოლდინგი“ და შპს „ნამახვანი ჰოლდინგი“.

2018 წელს კომპანიამ საფირმო სახელწოდება შეიცვალა და გახდა შპს „ბათუმი თაუერ ჰოლდინგი“, რომელიც ბათუმის რივიერას მშენებლობაში მშენებელი კომპანიის იპოთეკარად ჩაერთო. 2021 წელს კომპანიამ კვლავ გაიარა რეორგანიზაციის პროცესი, რომლის შედეგადაც მას შპს „რიზორთ ჰოლდინგი“ შეერწყა და საბოლოო საფირმო სახელწოდება

ბადაც აღნიშნული დარჩა. კომპანიის 100%-იანი წილს „GCF Luxembourg SARL“ ფლობს, დირექტორის პოზიციას კი ამჯერად გივი გაბელაია იკავებს, რომელიც ამავდროულად თანაინვესტირების ფონდის ერთ-ერთი პროექტის „აქსის თაუერ ჰოლდინგის“ დირექტორიცაა.

ლეონტინა გალდავა ამავდროულად სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული სს „საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემის“ სამეთვალყურეო საბჭოს [წევრია](#). როგორც ორგანიზაციის ვებგვერდიდან ჩანს, ის პარალელურად 2018 წლიდან დღემდე მუშაობს „საპარტნიორო ფონდში“ ენერგეტიკის მიმართულებით ოფიცრის პოზიციაზე.

რაც შეეხება საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემას, ის საქართველოში ელექტროენერჯის გადამცემი სისტემის ერთადერთი ოპერატორია. უზრუნველყოფს ელექტროენერჯის გადაცემასა და დისპეტჩერიზაციას. ელექტროენერჯის გადაცემა ხდება ჰიდრო, თბო და ქარის ელექტროსადგურებიდან ელექტროენერჯის გამანაწილებელ კომპანიებამდე და პირდაპირ მომხმარებლებამდე.

სსე-ს საქმიანობის ძირითადი მიმართულებები:

- ელექტროენერჯის გენერაციისა და მოხმარების დაგეგმვა და კოორდინაცია;
- ელექტროგადამცემ ქსელთან მიერთების უზრუნველყოფა;
- ელექტროგადამცემი ქსელის განვითარება (საერთაშორისო და შიდა ელექტროგადამცემი ხაზების და ქვესადგურების მშენებლობა);
- ელექტროგადამცემი ქსელის ტექნიკური მხარდაჭერა.

ორგანიზაციის საოპერაციო შემოსავალს შეადგენს კვალიფიციური საწარმოებისთვის ელექტროენერჯის გადაცემის და დისპეტჩინგის მომსახურების სანაცვლოდ მიღებული ფულადი სახსრები.

წლიური ანგარიშის მიხედვით, შპს „მტკვარი ჰესის“ ზარალი 2021 წელს 24 185 000 ლარი იყო.

სს „დარიალი ენერჯი“

სს „დარიალი ენერჯი“ ყაზბეგში, მდინარე თერგზე, „დარიალი ჰესს“ აშენებს. პროექტი ითვალისწინებს საქართველოს ჩრდილო-

აღმოსავლეთით, ყაზბეგის რეგიონში, მდინარე თერგზე, დინების მიმართულებით ზღვის დონიდან 1729 მეტრის სიმაღლეზე 108 მგვტ დადგმული სიმძლავრის ჰიდროელექტროსადგურის მშენებლობას/ოპერირებას. ჰიდროელექტროსადგური აგროვებს წყლის ნაკადს მდინარე თერგიდან და მიმართავს მას დერივაციული გვირაბით გენერალურ ნაგებობამდე, რომელიც განთავსებულია ზღვის დონიდან 1334 მეტრზე, 1,2 კმ-ში რუსეთ-საქართველოს საზღვართან. ჰესის წლიური სტაბილური გამომუშავება შეადგენს 500 მლნ კვ/სთ-ს, საიდანაც დაახლოებით 70% ენერჯია წარმოებული იქნება ზაფხულის თვეებში (მაისი-ოქტომბერი). პროექტი ითვალისწინებს დარიალის ელექტროსადგურის ქვესადგურის კავშირს ეროვნულ ქსელთან, დარიალის 110 კვტ გადამცემი ხაზით. პროექტის მშენებლობის ხანგრძლივობაა 4,5 წელი და ექსპლუატაციის პერიოდის დაწყების შემდგომ ჰესის ამორტიზების მოსალოდნელი პერიოდი იქნება 40 წელი. პროექტის განხორციელებისთვის საჭირო ინვესტიცია შეადგენს 123 მილიონ აშშ დოლარს. კომპანიის ამჟამინდელი მენილეები არიან შპს „ენერჯია“ (44.27%), შპს „TEPCO Renewable power Singapore PTE“ (31.38%) Lock W. Home Irrevocable Trust dated December 2012 (24.35%). შპს „ენერჯიას“ ორი მენილე ჰყავს, რუსეთის ფედერაციის მოქალაქე მევლუდი ბლიაძე (70%) და შპს „ფერი“ (30%).

ბლიაძე რუსეთში მოღვაწე ბიზნესმენია, რომლის ძირითადი საქმიანობა ინფრასტრუქტურული პროექტების მშენებლობაა. რაც შეეხება შპს „ფერის“, მისი ძირითადი საქმიანობაა რთულ რელიეფურ პირობებში ჰიდროელექტროსადგურების, ელექტროგადამცემი ხაზების, მილსადენების, გზების, ხიდების, გვირაბების, სხვადასხვა კონსტრუქციების, შენობა-ნაგებობების, საბაგროებისა და სხვა ობიექტების მშენებლობა. კომპანიის განხორციელებული ერთ-ერთი პროექტი იყო თანაინვესტირების ფონდის მტკვარი ჰესის გვირაბის ექსკავაციაც.

წლიური ანგარიშის მიხედვით, 2021 წელს შპს „დარიალი ენერჯიმ“ მოგების სახით 24 169 000 ლარი მიიღო.

შპს „ენერჯია“ („შილდაჰესი“)

„შილდაჰესი“ მცირე ჰესის წილის 70% რუსეთის მოქალაქე მევლუდ ბლიაძეს ეკუთვნის, 30% კი შპს „ფერის“.

„შილდაჰესმა“ 2021 წელს გამოიმუშავა 18 მლნ. კვტ/სთ ენერჯია, რაც არის საერთო რაოდენობის 0.1%.

შპს „ენერჯიას“ ანგარიში საჯაროდ (ანგარიშგების პორტალზე) არ დევს.

შპს „ფაჰვი ჰიდრო“

კომპანიამ აჭარაში „სკურდიდი ჰესი“ ააშენა, რომელიც 1,33 მეგავატი სიმძლავრისაა. ჰესის მშენებლობასთან დაკავშირებით საქართველოს მთავრობამ კომპანიასთან მემორანდუმი 2014 წელს გააფორმა, როცა კომპანია რამდენიმე თვის დაფუძნებული იყო. ჰესი ექსპლუატაციაში 2019 წელს შევიდა. კომპანიის 87%-იან წილს საქართველოსა და რუსეთის ორმაგი მოქალაქე რაული ქურდაძე ფლობს, ხოლო დარჩენილ 13%-ს ასევე საქართველოსა და რუსეთის ორმაგი მოქალაქე ზვიად გუგავა.

საქართველოს ენერგეტიკული დამოკიდებულები- ბის, ნავთობისა და გაზის ბაზარზე არსებული ვითარების მიმოხილვა

ძირითადი დასკვნების შეჯამება

ნავთობის სექტორში რუსული პროდუქციის წილი გაზრდილია

მხოლოდ ერთი თვის განმავლობაში, მაისიდან ივნისის ჩათვლით, რუსული ნავთობის წილის ზრდამ ქართულ ბაზარზე 5% შეადგინა, შესაბამისად, ტენდენცია მზარდია.

კომპანიებში, რომლებიც საქართველოში ნავთობის ბაზარზე ოპერირებენ, რუსული მფლობელობის კვალი ნაკლებად შეიმჩნევა. ერთადერთი კომპანია, რომელშიც კვლავ ჩანს რუსული მფლობელობა, „ლუკოილ ჯორჯია“. რაც შეეხება „გაღვს“, მისი მფლობელი „პეტროკასია“, „პეტროკასის“ 49% წილს კი, თავის მხრივ, რუსული „როსნეფტი“ ფლობდა.

უკრაინაში ომის დაწყების შემდეგ „როსნეფტის“ წილი გასხვისდა, შესაბამისად, რუსული პირდაპირი კვალი ამ კომპანიაში აღარ გვხვდება. მიუხედავად ამისა, რუსული ნავთობის იმპორტის ზრდის ტენდენცია მიუთითებს იმ ფაქტზე, რომ რუსული მფლობელობის არარსებობის მიუხედავად, საქართველოს ბაზარზე კომპანიების დიდი ნაწილი სწორედ რუსული ნავთობით მარაგდება. შესაბამისად, აღნიშნულ სექტორში ეკონომიკური დამოკიდებულების კომპონენტი კვლავ მზარდია.

„კონკურენციის ეროვნული სააგენტოს“ 2022 წლის მონაცემებით, საქართველოს ნავთობბაზრის 59%-ს აკონტროლებს 5 ყველაზე მსხვილი კომპანია და მათ შორის არის რუსული „ლუკოილ ჯორჯია“. „ტენდენციების მონიტორის“ 2022 წლის 8 აგვისტოს მონაცემებით, კომპანიას, 2010 წლიდან 2022 წლის ივნისის ჩათვლით, საქართველოს სახელმწიფო უწყებებთან ავტომობილის საწვავის მიწოდებაზე გაფორმებული აქვს 3 ათასამდე ხელშეკრულება, რომელთა საერთო ღირებულება 200 მილიონ ლარს აღწევს.

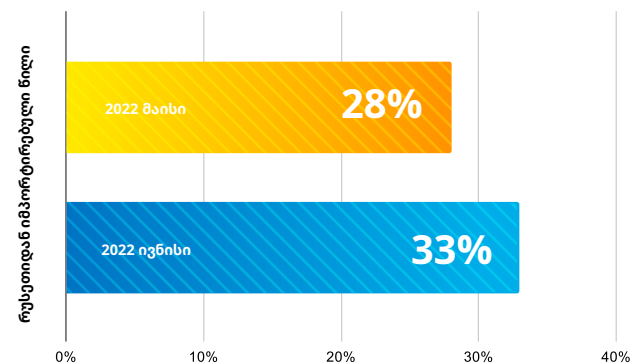
ბუნებრივი აირის სექტორში საქართველოში იმპორტი ძირითადად აზერბაიჯანიდან ხორციელდება. 2021 წელს რუსეთიდან იმპორტირებულ გაზში გადახდილი თანხა სრული იმპორტირებული გაზის ღირებულების 22% იყო, 2022 წლის პირველ 6 თვეში კი 14,6%.

რაც შეეხება ბუნებრივი აირის იმპორტიორ კომპანიებს საქართველოს ბაზარზე, რუსული მფლობელობა ან/და სხვა სახის რუსული კავშირები არ იძებნება.

მოკლე შეჯამება

ნავთობი და ნავთობპროდუქტები

საქართველოში 2022 წლის იანვარ-ივნისის პერიოდში 597 537 ტონა ნავთობი შემოვიდა, რომლის ჯამურმა ღირებულებამ 577 მილიონ დოლარამდე შეადგინა. ნავთობისა და ნავთობპროდუქტების იმპორტში ყველაზე დიდი წილი საავტომობილო ბენზინსა და დიზელს უჭირავს. ორივე შემთხვევაში ყველაზე დიდი რაოდენობის პროდუქტი 2022 წლის იანვარ-ივნისში რუსეთიდან შემოვიდა. აღნიშნულ პერიოდში რუსეთი საქართველოში ნავთობის ნომერ პირველი იმპორტიორი გახდა. **რუსეთიდან იმპორტის მოცულობა გაიზარდა და მიაღწია საერთო რაოდენობის 33%-ს, რაც დაახლოებით 198 ათასი ტონა**

ნაა. 2022 წლის მაისის მონაცემებით რუსეთიდან იმპორტირებული ნავთობის წილი 28%-ს შეადგენდა, რაც თითქმის 139 ათასი ტონა იყო. შესაბამისად, ერთი თვის მანძილზე რუსეთიდან იმპორტირებული ნავთობის წილი 5%-ით გაიზარდა. ამავე პერიოდში რუსეთიდან იმპორტირებულ ნავთობში დახარჯულმა თანხამ 184 მლნ დოლარზე მეტი შეადგინა, რაც მოცემული პერიოდის განმავლობაში საქართველოში იმპორტირებული ნავთობის სრული ღირებულების 32%-ია. ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რომელმა კომპანიამ რა რაოდენობის ნავთობი შემოიტანა, კონფიდენციალურია, შესაბამისად შეუძლებელია განსაზღვრა, თუ რომელი იმპორტიორების ხარჯზე გაიზარდა საქართველოში რუსული ნავთობის მოცულობა.

2022 წლის 17 აგვისტოს კონკურენციის სააგენტომ გამოაქვეყნა საავტომობილო სანავთობის ბაზრის მონიტორინგის ანგარიში, რომლის მიხედვით, აპრილი-ივლისის პერიოდში სანავთობის იმპორტის დინამიკამ აჩვენა, რომ **ბაზარზე მზარდი იყო რუსეთის ფედერაციიდან იმპორტირებული სანავთობის მოცულობა და ის საერთო იმპორტის 64-65%-ს შეადგენდა.**

სააგენტოს განცხადებით, საცალო ფასის მაკომპლექტებელი ფაქტორების ანალიზის შედეგად გამოიკვეთა, რომ რუსეთის ფედერაციიდან იმპორტირებული სანავთობის

თვითღირებულება საშუალოდ 30-70 თეთრით დაბალია ევროპის ქვეყნებიდან იმპორტირებულ სანავთობთან შედარებით (მარტი-ივლისი), თუმცა საცალო ბაზარზე მსხვილი კომპანიების შემთხვევაში სანავთობის რეალიზაცია ხდება ევროპული სანავთობის იდენტურ ფასად.

ნავთობის სექტორში ქართულ ბაზარზე არსებული კომპანიებიდან რუსული მფლობელობა ამ ეტაპისათვის მხოლოდ „ლუკოილ ჯორჯიაში“ ნარჩუნდება. „ლუკოილ ჯორჯია“ საქართველოში 2002 წელს არის რეგისტრირებული. 2020 წლის დეკემბრიდან კომპანიის 100%-ის მფლობელია LITASCO SA, რომელსაც, თავის მხრივ, ფლობს რუსული Lukoil Public Joint Stock Company.

სტატისტიკის ეროვნული სამსახურიდან მიღებული ინფორმაციის თანახმად, რუსეთიდან სანავთობის იმპორტიორებს შორის არის ბაზარზე მოთამაშე ყველაზე მსხვილი 5 კომპანიიდან 4. ესენია: „სან პეტროლიუმ ჯორჯია“, „ლუკოილ ჯორჯია“, „ვისოლი“ და „სოკარი“.

აღნიშნულ კომპანიებს კვლევის ფარგლებში ელექტრონული ფოსტით გაეგზავნათ კითხვები, თუ რა რაოდენობის სანავთობის იმპორტი განახორციელა თითოეულმა მათგანმა რუსეთიდან მიმდინარე წლის იანვარ-ივლისის ჩათვლით, ასევე, რუსეთიდან იმპორტირებულ

სანავთობს რა პროცენტული წილი უკავია მათ მიერ 2022 წელს იმპორტირებული სანავთობის საერთო რაოდენობაში. კომპანიებს დამატებით დაესვათ კითხვები, რა არის მთავარი მიზეზი/მიზეზები, რის გამოც რუსეთიდან ახორციელებენ სანავთობის იმპორტს. ამ კითხვებზე კომპანიებს პასუხები არ გაუციათ.

ძირითადი მოთამაშეები - ნავთობი

„ლუკოილი“

საქართველოში ნავთობრეალიზაციის საცალო ბაზრის მოცულობა 2021 წელს შეადგენდა 1 322 225 ათას ლიტრს, მოქმედი კომპანიების რაოდენობა — 506, ავტოგასამართი სადგურების რაოდენობა კი — 1232. საქართველოს საცალო ნავთობბაზარზე 5 მსხვილი კომპანია აკონტროლებს ბაზრის 59%-მდე წილს ([2022 წლის მონაცემები, კონკურენციის ეროვნული სააგენტო](#)), მათგან ერთ-ერთია რუსული „ლუკოილ ჯორჯია“.

„ლუკოილ ჯორჯია“ საქართველოში 2002 წელს არის რეგისტრირებული. 2020 წლის დეკემბრიდან კომპანიის 100%-ის მფლობელია

LITASCO SA, რომელსაც, თავის მხრივ, ფლობს რუსული Lukoil Public Joint Stock Company. „ლუკოილ ჯორჯიას“ დირექტორია სერბეთის მოქალაქე მიხაილო იუროვიჩი (Mikhailo Jurovich). **რუსული „ლუკოილი“ 2022 წლის იანვარში ამერიკის მიერ სანქცირებული კომპანიების სიაში მოხვდა, რაც ნავთობის პროექტების შეზღუდვას გულისხმობს.**

კომპანიის ძირითად საქმიანობას წარმოადგენს ნავთობის და ნავთობქიმიკატების საბითუმო და საცალო გაყიდვები ბენზინგასამართი სადგურებისა და ნავთობის სასაწყობო ბაზების ქსელის საშუალებით, რომლებიც მთელი საქართველოს მასშტაბით არის განთავსებული. კომპანიის მონაცემებით, ის საქართველოს ტერიტორიაზე [ფლობს](#) 57 ბენზინგასამართ სადგურს, მათგან 21 მდებარეობს დედაქალაქ თბილისში.

„ლუკოილ ჯორჯია“ წლებია, აქტიურად მონაწილეობს სახელმწიფო შესყიდვებში.

[„ტენდერების მონიტორის“](#) 8 აგვისტოს მონაცემებით, კომპანიას, 2010 წლიდან 2022 წლის ივნისის ჩათვლით, საქართველოს სახელმწიფო უწყებებთან ავტომობილის სანავის მიწოდებაზე გაფორმებული აქვს 3 ათასამდე ხელშეკრულება, რომელთა საერთო ღირებულება 200 მილიონ ლარს აღწევს. ბოლო წლებში გაფორმებული ხელშეკრულებები,

ძირითადად, მოიცავს პირდაპირ, გამარტივებულ შესყიდვებს.

„ლუკოილ ჯორჯიას“ ყოველწლიური ფინანსური ანგარიშები აჩვენებს, რომ ბოლო წლების განმავლობაში კომპანიის საერთო მოგება სულ უფრო მცირდება. ფინანსური ანგარიშგების პორტალზე, სადაც საჯაროდ ქვეყნდება ქვეყანაში მოქმედი კომპანიების წლიური ანგარიშები, ხელმისაწვდომია „ლუკოილ ჯორჯიას“ წლიური ანგარიშები 2016-დან 2020 წლის ჩათვლით.

აღნიშნული წლიური ანგარიშების მიხედვით, **„ლუკოილ ჯორჯიას“ წლიური მოგება 2016 წელს 11.7 მილიონი ლარი იყო, 2017 წელს — 4.6 მილიონი ლარი, 2018 წელს — 13.6 მილიონი ლარი, 2019 წელს — 3.2 მილიონი ლარი, 2020 წელს კი მხოლოდ 1.2 მილიონი ლარი.**

„ლუკოილ ჯორჯიასთან“ დაკავშირებულია საქართველოს ყოფილი მთავარი პროკურორის, ოთარ ფარცხალაძის სახელი. ქართული მედიის 2017 წლის [ინფორმაციით](#), სწორედ ის იკავებდა ლუკოილის დირექტორის მოადგილის პოზიციას. მოგვიანებით, „თავისუფლების მონიტორის“ [გამოძიებამ](#) დასვა კითხვები ლუკოილისა და უშუალოდ ფარცხალაძის ჩართულობაში ნავთობპროდუქტების ტრანსპორტირებაში არსებული სავარაუდო მონოპოლიური/კორუფციული სქემების შესახებ.

„პეტროკას ენერჯი ჯორჯია“

„პეტროკას ენერჯი ჯორჯიას“ წილის 100%-ს ფლობს კვიპროსში რეგისტრირებული „პეტროკას ენერჯი მენეჯმენტ ლიმიტედი“. „პეტროკას ენერჯი ჯორჯიას“ დირექტორია საქართველოს მოქალაქე ნუგზარ ქათამაძე. ერთ-ერთი დამფუძნებელი ვანო ნაკაიძე. 2014 წლიდან კომპანიის 49%-ს რუსული „როსნეფტი“ ფლობდა, რომელიც 2022 წლის მაისში ნაკაიძემ [გამოისყიდა](#).

საჯაროდ ხელმისაწვდომი დოკუმენტებით არ ჩანს კონკრეტულად რა კომპანიების საშუალებით ფლობს ბიზნესმენი დავით იაკობაშვილი „პეტროკას ენერჯი ჯორჯიას“, თუმცა მედიაში არაერთი ინფორმაცია იძებნება ამის შესახებ. მაგალითად Forbes-ის მონაცემებით, ბიზნესმენმა დავით იაკობაშვილმა და მისმა პარტნიორებმა 2010 წელს გაყიდეს რუსეთში უმსხვილესი საკვები პროდუქტების მწარმოებელი კომპანია Wimm-Bill-Dann-ის წილები. იაკობაშვილმა 10.5%-იანი წილის სანაცვლოდ მიღებული \$600 მილიონის ინვესტიცია განახორციელა სწორედ კომპანია „პეტროკას ენერჯიში“.

„პეტროკას ენერჯი ჯორჯია“ საქართველოში რამდენიმე მსხვილ კომპანიას აკონტროლებს ნავთობის სფეროში. კომპანიისვე ინფორმაციით, ესენია: 1. შპს „ჩენელ ენერჯი (ფოთი) ლიმიტედ“ (ფოთის ნავთობტერმი-

ნალი), 2. „სან პეტროლიუმ ჯორჯია“ (გალფის ბენზინგასამართი სადგურების ქსელი), 3. Gulf Aviation. კომპანიისვე ინფორმაციით, „პეტროკასის“ ერთ-ერთი საქმიანობა კასპიის ზღვის აუზის ქვეყნებიდან წამოსული ნავთობპროდუქტებით ვაჭრობაა.

„ჩენელ ენერჯი (ფოთი) ლიმიტედ“ - საქართველო

„ჩენელ (ფოთი) ლიმიტედ ენერჯი“ ფლობს შპს „ფოთი ტერმინალ ჰოლდინგის“ (ფოთის ნავთობტერმინალი) 32.67%-ს, ნავთობტერმინალის სხვა მენილეები არიან ვირჯინიის კუნძულებზე რეგისტრირებული „დანედო მენეჯმენტ კორპ“ (16.33%) და ასევე „ოტორატრეიდინგ“ (51%), რომელიც რეგისტრირებულია ვირჯინიის კუნძულებზე.

თავის მხრივ, „ჩენელ ენერჯი - საქართველოს“ 75%-ის მფლობელია გიბრალტარში რეგისტრირებული „ჩენელ ენერჯი (ერა) ლიმიტედ“, 25%-ს კი სააქციო საზოგადოება „კორპორაცია ფოთის საზღვაო ნავსადგური“ ფლობს.

იმის გამო, რომ აღნიშნული კომპანიები ოფშორულ ზონებშია რეგისტრირებული, საჯაროდ ხელმისაწვდომი წყაროებით ამ ეტაპზე შეუძლებელია მფლობელობის სრული ჯაჭვის ასახვა, თუმცა „პეტროკას ენერჯი ჯორჯიას“ საჯაროდ აქვს გაცხადებული თავისსავე ვებ-

გვერდზე, რომ სწორედ ის ფლობს და აკონტროლებს ფოთის ნავთობტერმინალს, ასევე „გალფის“ ბენზინგასამართი სადგურების ქსელსა და „გალფ ავიაციას“.

Gulf Aviation Georgia

Gulf Aviation Georgia საავიაციო „პეტროკას ენერჯი საქართველოს“ ჰოლდინგის ნაწილია 2017 წლიდან. ის **სანვავს ანვდის თბილისის, ბათუმისა და ქუთაისის საერთაშორისო აეროპორტებს და ასევე ადგილობრივ აეროპორტებში მოქმედ ავიაკომპანიებს.** კომპანიის ცნობით, ის სანვავს ანვდის შემდეგ ავიაკომპანიებს: Turkish Airlines, Air France, LOT Polish Airlines, Etihad Airways, Ryanair, Pegasus Airlines, Ukraine International Airlines, El Al Airlines, MyWay Airlines, Georgian Airways.

„სან პეტროლიუმ ჯორჯია“

2010 წელს ბენზინგასამართი სადგურების ქსელის შექმნის მიზნით საქართველოში შეიქმნა შპს „სონოილ ოილ ფროდაქტსი“, რომელსაც, საბოლოოდ, 2011 წლის მარტში დაერქვა „სან პეტროლიუმ ჯორჯია“ კომპანია საქართველოს მასშტაბით ფლობს: 150 ბენზინგასამართ სადგურს, 65 მაღაზიას და თხევადი აირის (CNG) 5 ტერმინალს, რომლის ტევადობაც 25 მილიონი ლიტრია.

2020 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით, კომპანიის უშუალო დედა კომპანია იყო Energy Investment Venture Holdings, რომელიც აშშ-შია რეგისტრირებული და მისი საბოლოო მაკონტროლებელია „პეტროკას ენერჯი ინთერნეშენალ ლიმიტედ“, რომელიც რეგისტრირებულია კვიპროსში. კომპანიის დირექტორია აშშ-ის მოქალაქე ქრეიგ სთივენ ქრამერი.

„სან პეტროლიუმ ჯორჯია“ წლების განმავლობაში იყო საქართველოს თავდაცვის ყოფილი მინისტრის დავით კეზერაშვილის მფლობელობაში. მას შემდეგ, რაც 2012 წლის ოქტომბერში „ერთიანი ნაციონალური მოძრაობის“ ხელისუფლება საქართველოში „ქართული ოცნების“ ხელისუფლებამ შეცვალა, არჩევნიდან რამდენიმე კვირაში „სან პეტროლიუმ ჯორჯიამ“ განცხადება გაავრცელა. კომპანიის განცხადებით, დავით კეზერაშვილი 2012 წლის ნოემბრის მდგომარეობით არ ირიცხებოდა კომპანიის აქციონერთა რიგებში. მათივე ცნობით, „გალფში“ თავისი წილი გაზარდა ბიზნესმენმა დავით იაკობაშვილმა.

საქართველოს საჯარო რეესტრის მონაცემებში წილების აღნიშნული ცვლილება არ ასახულა. კომპანიაში იცვლებოდა მონაცემები მხოლოდ მენეჯმენტის შესახებ და „სან პეტროლიუმ ჯორჯიას“ მფლობელად კვლავ Energy Investment Venture Holdings დარჩა. სავარაუდოდ, გარიგება საქართველოს საზღვრებს გარეთ, რომელიმე ოფშორულ ზონაში მოხდა.

2013 წლის ივნისში არასამთავრობო ორგანიზაცია „საერთაშორისო გამჭვირვალობა — საქართველო“ [თავის ანგარიშში წერდა](#), რომ „ნაციონალურ მოძრაობასთან“ დაახლოებული დავით კეზერაშვილის ბიზნესების ნაწილი არჩევნების შემდეგ სწორედ დავით იაკობაშვილის მფლობელობაში გადავიდა, სავარაუდოდ, ოფშორულ ზონებში გაფორმებული გარიგებების შედეგად.

„მთავრობის შეცვლის შემდეგ რამდენიმე სარეკლამო და ენერგოკომპანიამ, რომლებსაც ოფშორულ ზონაში რეგისტრირებული კომპანიები ფლობენ (რეალურად ამ კომპანიებს დავით კეზერაშვილი ან მასთან დაახლოებული პირები აკონტროლებენ), მფლობელები შეიცვალა. როგორც ჩანს, ამ კომპანიებიდან რამდენიმე თბილისში დაბადებულმა რუსმა ბიზნესმენმა დავით იაკობაშვილმა შეიძინა,“ – ნათქვამია 2013 წელს, „საერთაშორისო გამჭვირვალობა საქართველოს“ ანგარიშში. იგივე დოკუმენტი მიუთითებდა დავით იაკობაშვილისა და „ქართული ოცნების“ დამფუძნებლის, ბიძინა ივანიშვილის, კავშირებზეც.

[ანგარიშის მიხედვით](#), „2012 წლის მარტში ივანიშვილის აგრო-ინდუსტრიულმა კომპანიამ „სტოილენსკაია ნივამ“ რამდენიმე პურის ქარხანა შეიძინა იაკობაშვილის ჰოლდინგ ზაო რუსპროექტ-ისგან (რუსული აგრარული პროექტი). იაკობაშვილმა ამ

გარიგების შესახებ ინფორმაცია 2012 წელს დაადასტურა, მაგრამ არ გამხილა გარიგების ზუსტი ღირებულება“.

ბოლო მონაცემებით, „სან პეტროლიუმ ჯორჯიას“ საცალო ქსელი საქართველოში იზრდება. 2022 წლის 24 აგვისტოს გავრცელდა [ინფორმაცია](#), რომ საქართველოს კონკურენციის ეროვნულმა სააგენტომ „სან პეტროლიუმ ჯორჯიას“ მიერ 23 ეკონომიკური აგენტის საკუთრებაში არსებულ 32 ავტოგასამართ სადგურზე კონტროლის მოპოვების (იჯარით აღება) ნებართვა გასცა.

პეტროკასის კავშირები როსნეფტთან და სანქციების საფრთხე

„პეტროკას ენერჯი ჯორჯიას“ წილების 49%-ს 2014 წლის დეკემბრიდან ფლობდა რუსული ენერგოკომპანია „როსნეფტი“, რომელიც პარალელურად [საქმიანობდა](#) საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, აფხაზეთში.

2022 წლის მაისში „პეტროკასმა“ გაავრცელა განცხადება, რომლის მიხედვითაც, კომპანიის CEO-მ ვანო ნაკაიძემ გამოისყიდა „როსნეფტის“ წილები და, შესაბამისად, რუსული ენერგოკომპანია მეწილეებში არ ირიცხებოდა.

2022 წლის ბაფხულში უკრაინულ პლატფორმაზე „ომი და სანქციები“ გაჩნდა [ჩანაწერი](#)

„პეტროკას ენერჯი ჯორჯიას“ დედა კომპანიის, კვიპროსში რეგისტრირებული PETROCAS ENERGY INTERNATIONAL LIMITED-ისა და მისი დამფუძნებლის, ბიზნესმენ დავით იაკობაშვილის შესახებ, რომ **„მას მჭიდრო კავშირი აქვს რეჟიმთან, რომელმაც მოამზადა და აწარმოებს აგრესიულ ომს უკრაინის წინააღმდეგ, რომელშიც ჩადენილია დანაშაული კაცობრიობის წინააღმდეგ. ის 2018 წლის 26 დეკემბერს იყო კრემლში, რუსეთის ფედერაციის პრეზიდენტთან შეხვედრაზე, რომელზეც განიხილეს საკითხები სახელმწიფოს ეკონომიკასთან დაკავშირებით. ამრიგად, სუბიექტი პასუხისმგებელია მატერიალურ ან ფინანსურ მხარდაჭერაზე იმ ქმედებებისთვის, რომლებიც ძირს უთხრის ან საფრთხეს უქმნის უკრაინის ტერიტორიულ მთლიანობას, სუვერენიტეტსა და დამოუკიდებლობას.“**

აღნიშნული პლატფორმა უკრაინის საგარეო საქმეთა სამინისტრომ და კორუფციასთან ბრძოლის ეროვნულმა ბიურომ შექმნეს. პროექტის აღწერის მიხედვით, „ომი და სანქციები“ არის მონაცემთა ბაზა, სადაც აღრიცხულნი არიან რუსეთის ხელისუფლების მხარდამჭერი, რუსეთის ხელისუფლებასთან დაახლოებული ბიზნესები და ბიზნესმენები, ასევე ის სუბიექტები, რომლებიც უჭერენ მხარს უკრაინასთან რუსეთის ომს. ბაზაში შეყვანილთა ნაწილი სანქცირებულია, ნაწილის სანქცირებაზე კი მუშაობა გრძელდება. როგორც პრო-

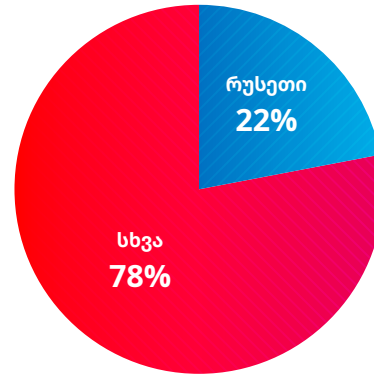
ექტის ავტორები აცხადებენ, ბაზის შექმნის მიზანი ასეთი კომპანიებისა და ბიზნესმენების შესახებ ცნობების შეგროვება და მისი სხვა ქვეყნებისთვის გაზიარებაც არის.

„პეტროკასი“ და ბიზნესმენი იაკობაშვილი 2022 წლის 9 აგვისტოს მონაცემებით არ არის რომელიმე ქვეყნის მიერ სანქცირებული და ამის შესახებ ამ ეტაპზე არავის უსაუბრია, გარდა უკრაინის ხელისუფლებისა.

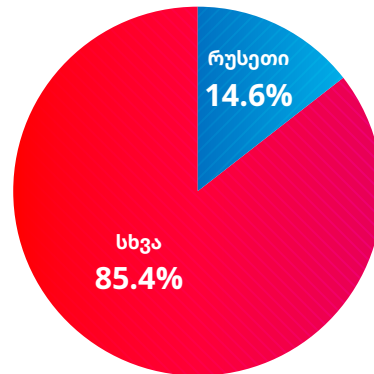
ბუნებრივი აირი

2022 წლის იანვარ-ივნისის პერიოდში ჯამურად 1657 მილიონი კუბური მეტრი ბუნებრივი აირის იმპორტი განხორციელდა, რომლის ღირებულებამ 225 მილიონ დოლარამდე მიაღწია. ჯამური თანხიდან 192 მლნ აშშ დოლარზე მეტი აზერბაიჯანიდან იმპორტირებულ გაზშია გადახდილი, ხოლო დარჩენილი 33 მლნ-მდე დოლარი რუსულ გაზში. უცნობია, აღნიშნული თანხებით რა მოცულობის ბუნებრივი აირია შესყიდული, რადგან ეს ინფორმაცია კონფიდენციალურია. სტატისტიკის სამსახურის მიერ მოწოდებული ინფორმაციის თანახმად, 2021 წელს რუსულ გაზში გადახდილი თანხის წილი სრულ იმპორტირებულ ბუნებრივ აირში გადახდილი თანხის 22% იყო, რამაც თანხობრივად 70.9 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა. [ფურცლის მონაცემებით](#), 2020 წელს რუსულ გაზში გადახდილი თანხა 36,9 მლნ დოლარი იყო,

რაც თითქმის 2-ჯერ ნაკლებია 2021 წლის მონაცემზე. 2022 წლის პირველ 6 თვეში რუსულ გაზში გადახდილი თანხის წილი 14,6%-ია.

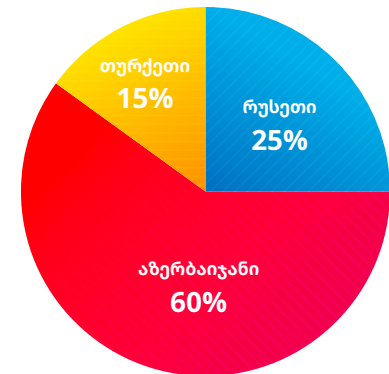

აღსანიშნავია, რომ რთულია შეფასება, თუ რამდენად იმატებს რუსულ გაზზე დამოკიდებულება, რადგან არ არის ხელმისაწვდომი ინფორმაცია, გაზრდილია თუ არა გაზის მოხმარება, აღნიშნული თანხების ზრდა კი შესაძლოა დაკავშირებული იყოს გაზის ფასის ზრდასთან.

ელექტროენერჯია

2021 წელს საქართველოში სულ იმპორტირებული იყო 2 მილიარდი კვტ/სთ ელექტროენერჯია. აქედან 1.2 მილიარდი კვტ/სთ რუსეთიდან, რაც საერთო რაოდენობის 62.2%-ს შეადგენს, თუმცა რუსეთიდან იმპორტირებული ენერჯიის 80% (992.7 მლნ.კვტ/სთ) შევიდა ოკუპირებული აფხაზეთის ტერიტორიაზე, რომელზეც საქართველოს დე ფაქტო ადმინისტრაციული კონტროლი არ ხორციელდება. შესაბამისად, საქართველოს ხელისუფლების კონტროლირებად ტერიტორიაზე **რუსეთიდან შემოსული ელექტროენერჯიის წილი საერთო იმპორტულ ელექტროენერჯიაში არის 25% (252.2 მლნ.კვტ/სთ). დანარჩენი მოდის აზერბაიჯანსა (60%) და თურქეთზე (15%).**

საქართველოს ენერგობაზარზე მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია რუსულ კომპანია „ინტერ

რაოს“, რომელიც ფლობს ჰესებს და, ამავედროულად, მონაწილეობს მათ მართვაში. იგივე კომპანია პასუხისმგებელია საქართველოს დედაქალაქის ელექტროენერგიით მომარაგებაზე.

აღნიშნული სააქციო საზოგადოების ძირითადი აქციონერები რუსული სახელმწიფო ენერჯოკომპანიები არიან. კერძოდ: აქციების 27.63%-ის მფლობელია სახელმწიფო კომპანია „როსნეფტგაზი“, 29.56%-ს ფლობს „ინტერ რაო კაპიტალი“, 8.57%-ს — Rosseti FGC UES, რომელიც არის რუსეთის ელექტროგადამცემი ხაზების ერთადერთი მფლობელი. „ინტერ რაოს“ აქციების დარჩენილი 34.24% თავისუფალ მიმოქცევაშია. „ინტერ რაოს“ გენერალური დირექტორია ბორის კოვალჩუკი. სამეთვალყურეო საბჭო შედგება 11 წევრისგან, რომელთა შორის არიან რუსეთის მმართველი ელიტის წარმომადგენლები ან მასთან დაახლოებული პირები. „ინტერ რაო“ საქართველოში ფლობს „თელასის“ 75%-ს, „ხრამჭესი 1“-ს, „ხრამჭესი 2“-ს. გარდა ამისა, კომპანია მონაწილეობს საქართველოს სახელმწიფოს კუთვნილი „ენგურჰესის“ მართვაში. თუმცა მართვის პირობები საზოგადოებისთვის, ძირითადად, უცნობია და ამის შესახებ ინფორმაციის მოპოვება, მცდელობისა და საჯარო ინფორმაციის არაერთხელ გამოთხოვის მიუხედავად, ამ ეტაპზე არ აღმოჩნდა შესაძლებელი. თავის მხრივ,

„თელასი“ (2020 წლიდან „თელმიკო“) არის საქართველოს დედაქალაქის ერთადერთი ენერჯომიმწოდებელი, რომელიც ემსახურება [697,4 ათას აბონენტს](#).

შპს „თბილისის ელექტრომომწოდებელი კომპანია“, იგივე „თელმიკო“, 2020 წელს დაფუძნდა. [2021 წლის 1 ივლისიდან](#) ის გახდა თბილისის მოსახლეობისთვის ელექტროენერჯის მიმწოდებელი, რომელიც აბონენტებს „თელასის“ ნაცვლად ემსახურება. „თელასის“ ყველა მომხმარებელი ავტომატურად გახდა „თელმიკოს“ აბონენტი. ცვლილების შემდეგ ელექტროგამანაწილებელი ინფრასტრუქტურა კვლავ „თელასის“ მფლობელობაში დარჩა. როგორც „თელმიკომ“ 2021 წელს განაცხადა, ელექტრომომწოდებელი კომპანიის ცვლილება განპირობებულია ენერჯოსექტორის მასშტაბური რეფორმით, რომლის ფარგლებშიც საქართველო ენერჯეტიკული ბაზრის ევროპულ მოდელზე გადადის. „თელმიკოსა“ და „თელასს“, ფაქტობრივად, ერთი და იგივე მფლობელები ჰყავს. „თელმიკოს“ 75.471%-ს ფლობს ნიდერლანდებში რეგისტრირებული „სილქ როუდ ჰოლდინგს ბი. ვი.“, რომელიც იმავე რაოდენობის წილს ფლობს „თელასში“. „თელმიკოს“ წილის დარჩენილი 24.529%-ის მფლობელია შპს „ენერჯი კომპანი“, რომლის 100%-ის მესაკუთრე ბიზნესმენი ხვიჩა მაქაცარიია.

ქართულ ენერჯობაზარზე მნიშვნელოვანი კომპანიაა „საქრუსენერჯო“. ეს კომპანია ფლობს და აკონტროლებს ელექტროგადამცემ ხაზებს, მათ შორის, იმ ხაზებს, რომლითაც საქართველო ელექტროენერჯიას რუსეთიდან იღებს. სააქციო საზოგადოება „საქრუსენერჯოს“ 50% საქართველოს სახელმწიფოს ეკუთვნის, 50% კი რუსულ კომპანიას - „Federal Grid Company of United Energy System“/ «Федеральная сетевая компания Единой энергетической системы» (ПАО «ФСК ЕЭС»). „საქრუსენერჯო“ სწორედ ამ ორმა სუბიექტმა დააფუძნა 1996 წელს.

სასარგებლო ბმულები და დამატებითი ინფორმაცია:

1. [European Union Imposes Partial Ban on Russian Oil](#)
2. [სანჯავის ფასი ისტორიულ რეკორდს ხსნის - „ეს არის ფასი, რასაც ომის გამო ვიხდით“](#)
3. [Block Energy-მ წლის პირველ კვარტალში საქართველოში 46.1 ათასი ბარელი ნავთობი მოიპოვა](#)
4. [სანჯავზე ფასის შემცირებას არ ველოდებით - ნავთობიმპორტიორთა გაერთიანება](#)
5. [იტალიაში რუსული ნავთობის იმპორტი გაოთხმაგდა](#)
6. [მაისში რუსეთმა ნავთობის ექსპორტით \\$20 მილიარდის შემოსავალი მიიღო](#)
7. [დიდი შვიდეული რუსულ ნავთობზე ფასის ლიმიტის დაწესების შესაძლებლობას განიხილავს](#)
8. [OPEC-მა ნავთობის მიწოდება უმნიშვნელოდ გაზარდა](#)
9. [რამდენი მილიარდის შემოსავალს იღებს რუსეთის ბიუჯეტი ნავთობითა და გაზით?](#)
10. [ნავთობის ღირებულება ომამდელ ნიშნულს დაუბრუნდა - ფასების მკვეთრი ვარდნის გამომწვევი მიზეზები](#)
11. [რუსეთის ბიუჯეტი \\$23-მილიარდიანი პროფიციტით შესრულდა | შემოსავლის ძირითადი წყარო ნავთობი და გაზია](#)
12. [ნავთობი](#)

**რუსული კაპიტალი და რუსული
კავშირები ქართულ ბიზნესში**

IDFI | ინფორმაციის თავისუფლების
განვითარების ინსტიტუტი